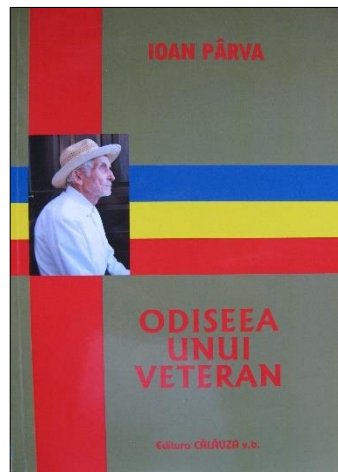

Note pe marginea cărții lui Ioan Pârva, *Odiseea unui veteran. De la Țebea până la Stalingrad și înapoi*, Editura Călăuza v.b., Deva, 2014, 163 p.

Domnul Ioan Pârva, născut la Brad, județul Hunedoara, în anul 1938, poate fi considerat unul dintre ultimii reprezentanți ai marii tradiții culturale din micile orașe și târguri ale Transilvaniei, Banatului și teritoriilor ungurene, din prima jumătate a secolului al XX-lea. Este vorba de o tradiție culturală care s-a alimentat din propriile izvoare, ce a fost încrezătoare în puterile sale și care a funcționat animată de *sentimentul datoriei*. Atât în perioada austro-ungară, cât și în cea interbelică, în orașele „de seria/categoria B” - cum ar fi Brad, Orăștie, Sebeș, Blaj, Lugoj, Sighișoara, Beiuș sau Turda - a existat o eferescență culturală extraordinară (de neegalat astăzi și cu siguranță nici mâine!), manifestată prin apariția a nenumărate reviste literare și culturale de o valoare confirmată, a multor societăți cultural-artistice sau a și mai multor creații literare ori monografii de istorie locală.

Faptul că domnul Ioan Pârva nu are studii universitare este pentru noi o calitate. El se înscrie în nobila serie a micilor burghezi și a țăranilor culți ardeleni din prima jumătate a secolului al XX-lea, care au lăsat în urma lor poezii, povești, lucrări de istorie locală, jurnale și memorii. Autodidact, cu diferite pasiuni, de-a lungul vieții el a scris cărți de turism, istorie, poezie și proză, și a corespondat cu reviste din țară, dintre care se evidențiază colaborarea cu publicația *România Pitorească*. Domnul Ioan Pârva își face treaba așa cum știe el mai bine, nefiind încorsetat de rețete metodologice și neîncadrându-se în curente istoriografice la modă sau de succes. El este pur și simplu îndrăgostit de subiectul abordat, încercând să rămână sincer în expunerea unei realități trecute, așa cum a perceput-o.

Ca ultim reprezentant al unei lumi culturale ce se stinge, domnul Ioan Pârva își face datoria de a fixa în scris experiența de viață a unui alt ultim reprezentant. Volumul pe care ne-am propus să-l discutăm în rândurile următoare reunește discuțiile-interviu purtate (în august 2012 și iunie 2013) de autorul cărții cu nonagenarul Nicolae I. Zeri, din satul hunedorean Țebea, veteran din cel de-al Doilea Război Mondial¹.

Lungile dialoguri despre război, purtate între Nicolae I. Zeri și Ioan Pârva, sunt introduse sau completate de câteva pasaje narrative în care Ioan Pârva își exersează talentul de prozator. Cu toate că aceste intervenții nu sunt pe gustul nostru, deoarece schimbă registrul memorialistic de interes științific cu unul literar, ele sunt totuși utile în ceea ce privește conturarea unui cadru contextualizant, care ne ajută mai mult să înțelegem personalitatea lui Nicolae I. Zeri. Ceea ce rămâne însă cu

¹ Un alt interviu cu veteranul Nicolae I. Zeri a fost realizat, pe tema războiului, în anul 2013. Cf. Coroi 2013, p. 269-290.

adevărat important este informația istorică pe care domnul Ioan Pârva o obține de la veteran.

Amintirile domnului Nicolae I. Zeriu au o valoare documentară deosebită, ele putând fi exploatate în diferite sensuri științifice. Vom putea identifica scene de viață cotidiană din cadrul armatei sau de pe câmpul de luptă, care ne vor lămuri cu privire la aspectele legate de: identitatea națională, problema alterității, sentimentul religios, alimentație, moravuri, igienă, cultură, mentalități colective etc. Nicolae I. Zeriu își povestește istoria propriei vieți „așa cum a fost”, fără intenția de a o înfrumuseța sau de a o îmbunătăți prin omiterea aspectelor negative. O primă demitizare a istoriei oficiale este aceea a armatei române. Încă de la încorporare, înainte de începerea războiului, Nicolae I. Zeriu spune lucrurilor pe nume:

„Eu să am amintiri frumoase? / Am în primu' rând, din perioada recrutării și apoi a încazarmării în cetatea Aradului, mizeriile din sistemu' cazon românesc și apoi atmosfera în care trăiau militarii noștri, oameni simpli, țărani, muncitori și meseriași - că ăștia erau talpa oștirii - prost echipați și înarmați, insuficienți hrăniți și aflați la cheremu' vreunui majur care socotea armata o sursă de câștig și trai bun pântru el și ai lui, că furau din alimente, vindeau din echipament, te trimiteau la muncă pă averea lor și a neamurilor, la țară, și îți dădeau câte o amărâtă de permisie numa' dacă viniai «de acasă», adică cu ploconu'. De înjurături și bătăi, ce să-ți mai spun?” (p. 14-15).

Această manieră în care funcționa armata română în anii '40, în condițiile „mizeriei omenesti”, este completată în continuare de mărturiile lui Nicolae I. Zeriu:

„Înjurăturile erau ceva obișnuit, «la modă», mai ales din partea majurului de la companie, da' nici ofițerii nu erau mai buni. Rar care era omenos și cu frica lui Dumnezeu în suflet. Între ofițeri și soldat era o mare prăpastie. / În țară, bătaia cu centura pă bucle goale, 25 de lovituri, a fost ordonată de către mareșalu' Antonescu în 1940, după problemele pă care le-o avut cu legionarii” (p. 15).

Relațiile dintre soldații și ofițerii armatei române sunt descrise cu mult realism, așa cum au fost, neregăsindu-se aici nimic din abordarea romantică a unei comunități de soldați care era unită și funcționa în armonie, mânăta de scopuri nobile. Ceea ce este și mai șocant este faptul că Nicolae I. Zeriu continuă mărturisirea, dezvăluind o realitate care nu se regăsește prea des în cărțile de istorie. Relația tensionată și conflictuală dintre soldați și superiorii lor a fost „rezolvată” în anumite cazuri „ca la război”. În acest sens, Nicolae I. Zeriu descrie faptele petrecute în armata română, punându-le în contrast cu ceea ce a văzut în armata germană:

„ – Pă front s-o întâmplat că multe gloanțe «rătăcite» să trimită «dincolo» pă câte unu', care să dovedise cu apucături de zbir! / – S-a aplicat și pe front bătaia? / – Să bătea și pă front, ce-i drept, mai rar, și nemții, aliații noștri, când aveau ocazia, râdeau și fotografiau, că aveau ce. La ei, altele erau relațiile dintre ofițeri și ostași; relații de prietenie și respect pentru om. / De aceea eu am zâs dintotdeauna, după ce am vinit de pă front, că nemții is printre cele mai culte poporare din lume. Așa i-am apreciat eu, după câte am putut să-i cunosc!” (p. 16).

În cele din urmă, Nicolae I. Zeriu povestește fără ocoliș despre destinul unui ofițer român care își persecuta soldații din subordine: „O sfârșât-o rău, pă front, omorât de un glonț «rătăcit», că prea își bătea joc de mulți!” (p. 18).

Cu mult umor, veteranul Nicolae I. Zeriu își amintește că pe front nu se cântau doar cântece patriotice cum ar fi *Pe-al nostru steag, Deșteapă-te române, La arme*, intonate

la ordinul superiorului (p. 18), ci și cântece compuse de soldați, care nu se găsesc înregistrate în „marea istorie”. Din cele două variante ale textului, care era fredonat pe fundalul melodiei cântate din goarnă, ce anunța chemarea trupei la masă (p. 21), se surprinde atât faptul că pe câmpul de luptă furtul era o îndeletnicire cotidiană (p. 20), cât și maniera licențios-umoristică în care soldații comunicau între ei: „Lingura și strachina, / Ciorba este gata, / Nu fura din zama mea / Că-ți dau cu lopata!” sau varianta „Lingura și strachina, / Mămăliga-i gata. / Nu mânca din porția mea, / Futu-ți mama ta!” (p. 22). În același registru umoristic și dezinhibat, soldații din armata română au compus versuri stângace, într-un stil naiv-țărănesc, în care este surprins, într-un caz, fenomenul furtului:

„De la Cercul de Recrutare / Am fost trimis la Regiment, / Mai echipat ca orișicare / Cu-ntregul echipament. / Din ză în ză ce trecea, / Într-una mă tot fura; / Azi gamela, / Măine capela. / De bocanci și de ciorapi, / Maica Domnului, nu scapi. / De ștergere și batiste, / Nu știi ce s-o fi făcut / Dar atâta știu, / Că ranița o dispărut! / Dacă le spun, mă iau la pumni: / – Unde le-ai pus, de acum nu-s? / În armată tăi te fură / Și te trag pe sfoară, / Nici dracu’ n-o mai vrut să fie, / Recrutat a doua oară!” (p. 20-21).

În alt caz, rugăciunea *Tatăl nostru* este parodiată și adaptată, într-un mod caricatural, la orizontul de așteptare și la nevoile cotidiene ale soldaților:

„Tatăl nostru care-le ești în garnizoana cerului, / Sfințească-se numele tău, / Execute-să ordinu’ tău / Precum în timp de pace, / Așa și-n timp de război. / Porția noastră regulamentară / Mărește-ne-o, / Și dă-ne-o la timp, / Și nu ne duce pă noi la arestul de garnizoană, / Ci ne trimite în concediu, / Marș!” (p. 21).

Sunt amintite și secvențe relevante pentru dimensiunea religioasă a societății românești din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Mai ales femeile sunt cele care întrețin și alimentează aceste implicații religioase. În acest sens, veteranul Nicolae I. Zeriu își amintește: „Cât am fost duși, mama o plătit, săraca, slujbe de pomenire la popii de la bisericile din Țebea, Baia de Criș și Mesteacăn - plătea pântru un an întreg - să se roage ăia pântru noi, să ne întoarcem citovi acasă” (p. 25). Mai mult, pe câmpul de luptă, icoana ortodoxă a devenit o amuletă salvatoare pentru soldatul confruntat la tot pasul cu amenințarea morții:

„De când am plecat de acasă și până am venit de pă front, am purtat cu mine, în dreptu’ inimii, o iconiță cu Maica Domnului și Pruncu’. Poate că ea mi-o salvat viața. Mi-o dat-o mama când am ieșit pă poarta casei, cu valiza de placaj în mână, după ce m-o sărutat pă frunte și pă ochi, și m-o strâns pântru ultima dată la piept. Tata mi-o făcut numa’ cu mâna din fundu’ curții. Cu siguranță că și el plângea, da’ nu vrea să-l văd eu, să mă gândesc, că uită, ce slab îi de fire!” (p. 26).

Războiul a scos țărani-soldați din satele lor și i-a dus la distanțe foarte mari, punându-i în situații inedite, care reprezentau o premieră absolută în viața lor. Astfel, soldatul Nicolae I. Zeriu a avut ocazia de a vedea, pentru prima dată în viață, Marea de Azov și Marea Neagră. El își amintește că: „Am staționat în Tangarog o săptămână, după un drum așa de lung și obositor. / Eram cazați în căzărnille părăsite de ruși. Și pentru prima dată în viața mea, m-am scăldat în mare!” (p. 29).

Întâlnirea cu alteritatea extremă este întotdeauna „domesticită” prin comparații încadrate în orizontul de cunoaștere al țaranului român din Ardeal. Modul

de viață al calmucilor, care „în majoritate nu erau prea înalți, da’ aveau ochii înguști și erau rotofei la trup” (p. 30), a fost asemuit cu cel al oltenilor, care nu se gospodăreau la fel ca românii ardeleni: „Să duceau după apă la sângura fântână din sat, cu cobilița pă umăr, - ca oltenii noștri’ - și le slobozau în fântână” (p. 30).

Nicolae I. Zeriu este un bun observator al felului în care arătau, se comportau și trăiau calmucii. Atenția soldatului român este atrasă de dantura frumoasă și sănătoasă a populației băștinașe sau de faptul că aceștia vorbeau foarte prost limba rusă. Este observată și sărăcia cruntă în care trăiau calmucii, precum și dezumanizarea la care i-a adus războiul. Rândurile următoare sunt revelatoare în acest sens: „Era o populație plină de păduchi și tăta zăua ședea la soare și să păducheau” (p. 30). Calmucii trăiau în bordeie și se încălzeau cu baliga uscată de la cămile. În ceea ce privește alimentația:

„[...] calmucii beau mult ceai și lapte de cămilă; că aveau multe cămile! [...] / Dacă se întâmpla să moară un cal - că nici ei nu rezistau la marșurile acelea atât de lungi și istovitoare - noi îl abandonam pă marginea drumului. / Și ca din pământ apăreau câțiva bătrâni cu femeile și copiii satului. / Trăgeau jos pielea de pă cal, îl curățau, apoi îl împărțeau în patru și dădeau cu ea în cazan. / Așa erau de flămânzi, că nici nu aveau răbdare să fiarbă ca lumea halca de cal, să să desprindă carnea de pă oase. / [...] Puneau cazanu’ pă o placă de piatră în mijlocu’ mesei, să așezau pă scăunele și luau cu lingura de lemn, prima dată zama. Apoi apucau cu mâna câte o bucată de carne și începeau să rupă cu dinții din ea, pă nerăsuflăte, parcă-i fugărea careva din urmă. / Carnea era pă jumătate crudă, după cum am spus, și câte unu’ să mai mânjea și cu urme de sânge pă buze” (p. 31).

Veteranul de război își amintește și un episod sângeros în care trupele germane SS au exterminat un sat întreg de calmuci, deoarece localnicii nu i-au denunțat pe cei care atacaseră un convoi al armatei germane. Astfel, „pă toți cei scoși din sat, i-or omorât cu rafale de mitralieră. Unu’ nu o scăpat; după care, cu aruncătoarele de flăcări, or aprins tăte casele și satu’ s-o prefăcut într-un rug uriaș” (p. 32).

Războiul este trecut prin filtrul sensibilității țărănești, acțiunile și evenimentele de pe front căpătând o dimensiune poetizată, fantastică, prin atribuirea unei serii de însușiri și manifestări animaliere. Astfel, mitralierele „latră” (p. 35), avioanele devin „păsări aducătoare de moarte” (p. 40), iar tancurile sunt percepute ca niște „broaște țestoase uriașe”, niște „matahale cu carapace de oțel” (p. 43). În acest peisaj, în care războiul este populat de ființe fantastice venite din imaginarul popular, țărânul român nu-și poate închipui moartea altfel decât în ipostaza unui cosaș. Viața oamenilor este asemuită cu viața firului de iarbă, comparație cu valoare teologică, iar câmpul de luptă devine câmpul de lucru al Morții care seceră existențe: „Păstă tăt moartea cosea de zor, că avea mult de lucru!” (p. 43).

În amintirile lui Nicolae I. Zeriu sunt surprinse și aspecte referitoare la solidaritățile naționale și regionale. Românii basarabeni nu au fost considerați camarazi de încredere în armata română. Dintre aceștia, mulți au dezertat de cealaltă parte a baricadelor. Mai mult, românii basarabeni au contribuit și la propaganda rusească și la destabilizarea încrederii de sine a soldaților români. În acest sens, veteranul de război precizează:

„Urlau difuzoarele cât era noaptea de lungă; alteori vorbeau și zâua. / – În limba română? / – În limba română, da, că mulți basarabeni din unitățile noastre dezertaseră și trecuseră dincolo. De aceea o și ordonat mareșalul, ca soldații basarabeni să fie scoși de pă linia frontului și să fie folosiți la alte munci” (p. 41).

În schimb, Nicolae I. Zeriu s-a împrietenit în tranșee cu un sas din Romos, județul Hunedoara, cu care a trăit situații-limită pe câmpul de luptă. Această legătură umană, care a trecut peste barierele etnice, a rezistat și după război:

„A fost o prietenie care nu să poate uita, cu una, cu două! După vreo 30 de ani de la terminarea războiului, am hotărât să-l caut. Am plecat până la Romos a doua zi de Rusalii. Da' am avut ghinionu' că nu l-am găsit acasă. / Era plecat cu nevasta la Cugir. Oricum, ne-am scris de câteva ori, apoi tăt la o sărbătoare, o vinit Binder la Țebea. Și ne-am petrecut două zile împreună, amintindu-ne de grozăviile prin care am trecut și mulțumind Cerului de Sus, că ne-a ajutat să le depășim” (p. 49).

Pe lângă aceste solidarități umane și camaraderești, este de remarcat pentru istoric și modul în care se fac aceste întâlniri. Cei doi veterani de război reiau legătura *într-un timp al sărbătorii*, atunci când țaranii nu se ocupă cu muncile câmpului sau cu cele gospodărești, viața acestor oameni continuând a se desfășura în cadrul *timpului calendarului creștin*, continuând, în acest fel, obiceiurile lumii arhaice în plină epocă comunistă!

În cuprinsul cărții mai sunt amintite câteva poezii licențioase, cu tente erotice, realizate în război. Ele sunt foarte utile pentru întregirea unei imagini generale despre poezia scrisă sau compusă pe câmpul de luptă. Aceste poezii trebuie să fi reprezentat un capitol aparte din literatura războiului, ele având menirea de a destinde spiritele și de a distra soldații prin umorul lor frust și lipsit de inhibiții. Marea majoritate a acestor poezii s-a pierdut, deoarece ele nu au fost înregistrate în scris, la fel ca poeziile „standard” din jurnalele de război sau din scrisorile trimise celor de acasă. În același timp, nici morala burgheză și pudibonderia cercetătorilor nu au încurajat culegerea lor și realizarea unui repertoriu. Poeziile licențioase și erotice au făcut parte din cultura orală a soldaților, ele fiind recitate în momentele de pauză și transmise prin viu grai. Dacă erau scrise, poeziile licențioase și erotice se puteau citi doar în locuri și pe materiale neconvenționale. În acest sens, Nicolae I. Zeriu spune că: „am avut surpriza să dau într-un closet de școală, pă păretele vărui, de niște versuri scrise cu un tăciune, pă care și acu' le ții minte, că plecând, le-am tăt repetat în căruță, până le-am învățat pe de rost” (p. 90).

Asupra multor detalii ne putem opri, în funcție de interesele și de preocupările noastre. Însă citind amintirile veteranului Nicolae I. Zeriu, înregistrate pentru posteritate de Ioan Pârva, avem ocazia de a intra într-un univers uman complex, în care războiul a devenit în cele din urmă un pretext istoric pentru a descoperi umanitatea în toate aspectele sale. Avem de-a face cu o carte-document de istorie orală, care ne readuce în actualitate un trecut din care răzbate viața trăită la scara unu pe unu.

Valentin TRIFESCU*

* Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, România; e-mail: valentintrifescu@yahoo.fr.

Abrevieri bibliografice

Coroi 2013

- Livia Coroi, *Al Doilea Război Mondial în memoria veteranilor din zona Brad, județul Hunedoara*, vol. I, Cluj-Napoca, 2013.